

2. Процюк С. Маски опадають повільно : роман про Володимира Винниченка. Київ : Академія, 2011. 304 с.
3. Процюк С. Троянда ритуального болю : роман про Василя Стефаника. Київ : Академія, 2010. 184 с.
4. Процюк С. Чорне яблуко : роман про Архипа Тесленка. Київ : Академія, 2013. 192 с.
5. Стрільчик Б. Оніричний дискурс сучасної української прози (на матеріалі романів Степана Процюка, Володимира Єшкілева та Андрія Жураківського) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 20 с.

Комарницький Єлисей – аспірант II року навчання навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – сучасна художньо-біографічна проза, її жанрово-стильові модифікації.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Віннічук А. П.

Єлисей Комарницький

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ВІЗІЇ ІСТОРІЇ ЗАГУБЛЕНИХ КОХАНЬ У РОМАНІ «ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ» СТЕПАНА ПРОЦЮКА

Для українського літературного процесу ХХІ століття характерний активний розвиток, що спричинив трансформації жанрів. Біографічна проза не стала виключенням, оскільки виникла потреба в переосмисленні життя і творчості багатьох знакових діячів українського мистецтва. Саме це зумовило прискіпливу увагу до внутрішнього світу зображуваної постаті. З'являються спроби новаторського суб'єктивного осягнення життєвого

та творчого шляху особистості. Уособлення вищеперерахованих потреб сприяло виникненню нового жанру біографічного письма – психобіографії. Вагомим у розвитку психобіографічного жанру вітчизняної літератури став внесок Степана Процюка. У своїх психобіографічних романах «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно» та «Чорне яблуко» автор максимально детально, чітко та точно відтворює постаті Василя Стефаника, Володимира Винниченка й Архипа Тесленка, що дає змогу різнобічного зображення особистості в поєднанні з глибинним психоаналізом.

Актуальність дослідження. Виникнення провідного напрямку кінця ХХ початку ХХІ ст. – постмодернізму, зумовлює видозміни в прозі, здебільшого елітарній. Це змушує читача не лише вдумливо знайомитись із текстом, а й розкодовувати образи-символи, для якнайбільш чіткого трактування підтекстів. Найвиразніше у цьому плані заявила про себе біографічна проза. С. Процюк міцно закріпився на позиціях талановитого біографа й майстра психологічної прози. У поле його біографічних зацікавлень потрапляють відомі українські митці, чия життєтворчість спонукає до активних рецепцій і мистецьких ревізій. Саме психобіографічна проза цього письменника є інтелектуальною спробою осучаснення класиків української літератури для нового покоління. Автор використовує символіко-образні елементи як виразники сучасного літературного твору. Інтертекстуальний потенціал біографічних романів С. Процюка знаходить прояв в архітекстуальності, що виявляється у змішуванні жанрових кодів.

Мета статті – з'ясувати та простежити художньо-естетичну специфіку в психобіографічному романі С. Процюка «Троянда ритуального болю».

За основу роману «Троянда ритуального болю» С. Процюк узяв автобіографічну психологічну новелу-етюд «Мое слово» Василя Стефаника. Саме у ній, в короткій

формі, автор зображає все духовне життя, вигоди драми та розуміння естетичної суті людини [3].

Митець майстерно зосереджує увагу на внутрішньому світі Василя Стефаника, що характерно для елітарної літератури, на відміну від масової, яка концентрується на статичних образах героїв, що зазвичай подані в одному ракурсі. Визначальним аспектом роману «Троянда ритуального болю» є психологізм.

Психологізм – іманентна ознака літературного твору, зокрема це стосується художньої біографії, адже у ній мова йде не про «фіктивного» персонажа, створеного авторською уявою під більш-менш повно презентованого (залежно від рівня обдарування митця), а про реальну людину, у внутрішній світ якої має зазирнути письменник [4, с. 108].

У романі автор відступає від канонів художньої біографії, адже його персонажі не виключно фактажно-публіцистичні, а й охудожнені. С. Процюк використовує чимало символів із метою глибшого розкриття сутності досліджуваної художньої постаті.

Пишучи психобіографічну розвідку С. Процюк здійснює тристоронню комунікацію суб'єктів, які безпосередньо беруть участь у формуванні тексту – це автор, головний герой та реципієнт. Крізь призму іншого оповідач намагається осягнути життя головного героя, а отже зрозуміти самого себе (тобто Василя Стефаника).

Читаючи роман, ми маємо розуміти, що літературна біографія є життєписом відомої історичної персони, створена С. Процюком відповідно до документів, свідчень і соціокультурних та історичних фактів того часу. Звичайно, у романі можливий вимисел і домисел, однак вони не мають спотворювати конкретно-історичний фактаж. У кінцевому результаті реципієнт постає як авторська рефлексія, у якій важливу роль відіграє естетичний імператив – свідоме прагнення письменника відтворити життєву біографію реальної особистості так, щоб вона була і цікавою для реципієнтів, і приносила естетичне задоволення.

Українське літературознавство закріпило ярлик «психоаналітика», творця «психіатричного» роману за С. Процюком. Цілком очевидно, що «Троянда ритуального болю» не лише не спростовує, а й надає нові докази, ще раз демонструючи, наскільки цікавим може бути занурення у глибини психіки митця, здійснене за допомогою творчої авторської інтуїції з використанням психоаналітичного інструментарію [4, с. 108].

Основа біографічного роману переважно проявляється на інтуїтивному рівні, що, насамперед, черпається з епістолярної і мемуарної спадщини Василя Стефаника.

Автор використовує прийом кольорозіставлення, що слугує підтекстовим виразником одвічної людської проблеми боротьби темних і світлих сил. Письменник декодує образи головного героя через прийом цитування, стилізації, уведення міфологем у текстову структуру. Безпосередньо потрактування образу Василя Стефаника відбувається через порівняння психотипу міфічної царівни Кассандри. Письменник проводить паралелі між міфічним персонажем та прототипом головного героя роману: *«Кассандра була просто не здатна відчувати у житті тепло, радість і надію, хоч знала, що таке існує [...]». Зате вона мала посилену здатність відчувати тривожні, деструктивні аспекти життя»* [2, с. 56]. Порівнюючи В. Стефаника з Кассандрою, автор намагається показати читачу схожість долі обох героїв.

Справжній митець великий не лише у чеснотах, а й вадах і стражданнях. Саме страждальним постає Василь Стефаник у романі «Троянда ритуального болю». Він має гіпертрофоване відчуття трагізму, тонке відчуття слова. Можемо вважати його акцентуваною особистістю. С. Процюк не намагається покопирсатися в інтимному житті та показати видатну особистість сучаснику в негативному світлі, навпаки, романіст хоче донести до читача, що кожен митець – це людина, усього лиш людина, яка має достатньо гріхів і вад – цього «людського, надто людського».

С. Процюк надає творчості Василя Стефаника месіанського значення, адже письменник пропускав крізь себе біль, приносив себе в жертву, що впливало на появу текстів, які слугували «ліками» для людських душ: *«Письменницький невротизм – це сповільнене самоспалення і розтягнене в часі жертвопринесення»* [2, с. 76].

В. Стефаник завжди хотів довершеності в усьому, як творчому, так і особистому. Тому зовсім не дивно, що постійно перебував у депресивних станах, адже «постійно вганяв» себе у жорсткі рамки: «Він хотів одразу творити монолітні брили без жодної плями і помарки. Психосвіт Василя Стефаника, головного героя роману С. Процюка «Троянда ритуального болю», – це ніби терези двох внутрішніх «Я»: мужнього чоловіка і Маленького Білого Хлопчика. *«Світло найбільших зірок має найбільше болю»* [2, с. 22] – так метафорично характеризує С. Процюк свого героя. Однак, попри тернові страждання душі, Василь Стефаник зумів виграти шаховий турнір життя і сягнути катарсичного щастя, адже *«кожне месіанство, коли воно щире і пристрасне, дарує кінцеве просвітлення»* [2, с. 180].

С. Процюк зазначав, що для Стефаника акт писання був важким священнодійством, яке вже неможливо відвернути. У його житті було багато жінок, які любили, однак жінок, яких любив він було досить мало. Ця любов або не могла бути з'єднаною в пару (Євгенія Калитовська мала чоловіка), або поволі в'янула в рутині побутового подружнього співжиття.

Наскрізним образом постає мати Василя Стефаника. Вона була його музою, він її обожнював, а після її смерті хотів перестати писати. У своїх обрацях він завжди прагнув віднайти маму (або ж за характером, або ж за іншими ознаками). Важливою деталлю, на якій акцентує увагу С. Процюк, є цілування руки матері – доказ безмежної любові; за все життя Василь Стефаник *«не цілував руки більше нікому, окрім матері...»* [2, с. 16]. І тільки одна жінка, із тих небагатьох у житті митця, зможе дорівнятися до образу мами. Жінкою, до якої він буде молитися і якій

подумки цілуватиме руку, згодом стане Євгенія Калитовська, котра «була невловимо подібна до матері» [2, с. 63].

«Троянда ритуального болю» Степана Процюка – психоаналітичні версії історії загублених кохань, письменницьких страждань, палітра символів, дослідження творчого мовчання, як втечі від перевтоми. Автор філігранно передає портрет високоталановитого письменника, якого щиро цінували тогочасні постаті багатьох літератур. А символізм та інтерсексуальність образів дають можливість як найточніше кодифікувати усі перепетії життя В. Стефаника, а особливо значення жінки в його світогляді. Яскрава метафоричність, глибока символіка, кольоративи, образи, тісна взаємодія реального та оніричного простору сприяють пошукам першовитоків фатальних зрушень психосвіту письменників і, відповідно, дозволяють зрозуміти мотиви їхньої творчості.

Література

1. Процюк С. Відкинуті і воскреслі. Брустурів : Дискурсус, 2020. 192 с.
2. Процюк С. Троянда ритуального болю : роман про Василя Стефаника. Київ : Академія, 2010. 184 с.
3. Скорина Л. Біографічний триптих «Академії». Частина III. Троянда : радість і біль Василя Стефаника. URL : <https://academiapc.com.ua/podiyi/66> (дата звернення : 06.04.22.)
4. Скорина Л. Троянда і біль : історія життя на грані [Текст]. *Слово і час*. 2010. № 9. С. 107–113.
5. Черниш А. Біографічні романи Степана Процюка в інтертекстуальному вимірі. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3. С. 309–316.

Комарницький Єлисей – аспірант II року навчання навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: сучасна художньо-біографічна проза, її жанрово-стильові модифікації.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Віннічук А. П.